

# SYTUACJA ZWIERZĘCIA W PRAWIE CYWILNYM

Mieczysław Goettel

MONOGRAFIE LEX



LEX

a Wolters Kluwer business

# SYTUACJA ZWIERZĘCIA W PRAWIE CYWILNYM

Mieczysław Goettel

Zamów książkę w księgarni internetowej

**proinfo**.pl  
księgarnia internetowa



**LEX**

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2013

*Stan prawny na 1 czerwca 2013 r.*

Wydawca

*Magdalena Stojek-Siwińska*

Redaktor prowadzący

*Ewa Fonkowicz*

Opracowanie redakcyjne

*Dagmara Wachna*

Łamanie

*Wolters Kluwer Polska*

Układ typograficzny

*Marta Baranowska*

.....  
Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących  
im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej  
w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło.  
A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.  
.....

prawolubni

**SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ**

Więcej na [www.legalnakultura.pl](http://www.legalnakultura.pl)

**POLSKA IZBA KSIĄŻKI**

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska SA, 2013

ISBN 978-83-264-4375-6

ISSN 1897-4392

Wydane przez:

Wolters Kluwer Polska SA

Redakcja Książek

01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a

tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35

e-mail: [ksiazki@wolterskluwer.pl](mailto:ksiazki@wolterskluwer.pl)

[www.wolterskluwer.pl](http://www.wolterskluwer.pl)

księgarnia internetowa [www.profinfo.pl](http://www.profinfo.pl)

# Spis treści

---

Wykaz skrótów / 11

Wstęp / 15

## Rozdział I

### **Zwierzę jako przedmiot stosunku cywilnoprawnego / 23**

1. Koncepcja przedmiotu stosunku cywilnoprawnego / 23
  - 1.1. Uwagi wstępne / 23
  - 1.2. Przedmioty materialne / 25
    - 1.2.1. Rzeczy / 26
    - 1.2.2. Obiekty materialne niebędące rzeczami / 30
  - 1.3. Przedmioty niematerialne / 35
  - 1.4. Przedmioty złożone / 36
2. Kwalifikacja prawna zwierzęcia / 37
  - 2.1. Zwierzę a rzecz. Zasada dereifikacji / 37
    - 2.1.1. Sytuacja prawna zwierzęcia przed wejściem w życie ustawy o ochronie zwierząt / 37
    - 2.1.2. Sytuacja prawna zwierzęcia po wejściu w życie ustawy o ochronie zwierząt / 42
  - 2.2. Zwierzę jako szczególne dobro materialne / 49

## Rozdział II

### **Zwierzę w stosunkach prawnorzeczowych / 55**

1. Uwagi wprowadzające / 55
2. „Własność” zwierząt / 56
  - 2.1. Problem własności zwierząt przed wejściem w życie ustawy o ochronie zwierząt / 56
  - 2.2. Koncepcja „własności” zwierząt po wejściu w życie ustawy o ochronie zwierząt / 59
  - 2.3. Podmioty „własności” zwierząt / 61

- 2.4. Sytuacja prawna zwierząt znajdujących się w szczególnej sytuacji faktycznej / **65**
- 2.5. Treść i wykonywanie „własności” zwierzęcia / **68**
- 2.6. Nabycie i utrata „własności” zwierzęcia w sposób pierwotny – uwagi ogólne / **83**
- 2.7. Nabycie „własności” zwierzęcia przez znalezienie / **84**
- 2.8. Problem porzucenia i zawłaszczenia zwierzęcia / **92**
- 2.9. Zwierzęta a nabycie pożytków naturalnych / **100**
- 2.10. Skutki prawne wyrojenia pszczoł / **104**
- 2.11. Nabycie „własności” zwierzęcia wolno żyjącego w drodze wykonywania polowania oraz „pozyskiwania” w inny sposób / **107**
- 2.12. Wybrane przypadki utraty „własności” zwierzęcia / **111**
- 2.13. Uśmiercenie jako szczególny przypadek wygaśnięcia „własności” zwierzęcia / **113**
- 2.14. „Współwłasność” zwierzęcia i jej zniesienie / **117**
3. Zwierzę jako przedmiot innych praw rzeczowych oraz sytuacji prawnorzeczowych / **119**
  - 3.1. Zwierzę jako przedmiot praw rzeczowych ograniczonych / **119**
  - 3.2. Zwierzę jako przedmiot „posiadania” i „dzierżenia” / **127**

### Rozdział III

#### **Zwierzę w stosunkach zobowiązaniowych / 130**

1. Uwagi wprowadzające / **130**
2. Sprzedaż zwierząt / **132**
  - 2.1. Zwierzę jako przedmiot umowy sprzedaży oraz wynikających z niej obowiązków stron / **132**
  - 2.2. Rękojmia za wady zwierząt / **136**
  - 2.3. Sprzedaż konsumencka zwierząt / **145**
3. Zwierzęta na tle innych czynności obrotu / **150**
  - 3.1. Umowy zbycia połączone z wytworzeniem przedmiotu obrotu / **150**
  - 3.2. Pozostałe umowy zbycia / **153**
  - 3.3. Umowy o używanie cudzych dóbr majątkowych / **156**
  - 3.4. Umowy o świadczenie usług / **163**
  - 3.5. Umowa przewozu / **170**
  - 3.6. Zwierzęta w stosunkach ubezpieczeniowych / **175**
4. Wyłączenia i ograniczenia w zakresie obrotu zwierzętami / **184**

5. Zwierzę w pozaumownych stosunkach zobowiązaniowych / **189**
  - 5.1. Zwierzę jako produkt niebezpieczny / **189**
  - 5.2. Zwierzę a czyny niedozwolone / **196**
  - 5.3. Zwierzę a bezpodstawne wzbogacenie / **198**

## Rozdział IV

### **Zwierzę w innych stosunkach cywilnoprawnych / 204**

1. Zwierzę w stosunkach spadkowych / **204**
2. Zwierzę w stosunkach rodzinnoprawnych / **205**
3. Zwierzę jako przedmiot ochrony patentowej / **208**
4. Zwierzę w świetle cywilnych regulacji prawnoprocesowych / **211**
  - 4.1. Sytuacja zwierzęcia w stosunkach prawnoprocesowych – uwagi ogólne / **211**
  - 4.2. Zwierzę jako przedmiot egzekucji / **213**

## Rozdział V

### **Prawna ochrona zwierząt ze szczególnym uwzględnieniem ochrony cywilnoprawnej / 221**

1. Prawna ochrona zwierząt – zagadnienia wprowadzające / **221**
  - 1.1. Prawna ochrona zwierząt a tzw. prawa zwierząt / **221**
  - 1.2. Zwierzę jako dobro chronione prawem / **223**
  - 1.3. Ochrona zwierząt w świetle standardów międzynarodowych, wspólnotowych i konstytucyjnych – zarys problematyki / **226**
  - 1.4. Ochrona zwierząt na gruncie prawa administracyjnego – przegląd wybranych regulacji prawnych / **233**
    - 1.4.1. Uwagi ogólne / **233**
    - 1.4.2. Ustawa o ochronie zwierząt / **235**
    - 1.4.3. Inne regulacje administracyjnoprawne / **238**
  - 1.5. Prawnokarna ochrona zwierząt – ogólna charakterystyka / **246**
    - 1.5.1. Ochrona w przepisach kodeksu karnego oraz kodeksu wykroczeń / **246**
    - 1.5.2. Ochrona na gruncie szczególnych regulacji prawa karnego / **250**

2. Szczególne instrumenty ochrony administracyjnej oraz prawnokarnej mające bezpośredni wpływ na cywilnoprawną sytuację zwierzęcia / **257**
  - 2.1. Uwagi wprowadzające / **257**
  - 2.2. Czasowe odebranie zwierzęcia w trybie ustawy o ochronie zwierząt / **258**
  - 2.3. Orzeczenie przypadku zwierzęcia / **274**
  - 2.4. Inne środki orzekane przez sąd / **285**
3. Ochrona cywilnoprawna / **289**
  - 3.1. Zagadnienia wprowadzające / **289**
  - 3.2. Problem ochrony cywilnoprawnej w świetle unormowań szczególnych / **290**
    - 3.2.1. Eliminacja szkód w środowisku naturalnym / **291**
    - 3.2.2. Sytuacja prawna zwierząt bezdomnych / **292**
    - 3.2.3. Inne rozwiązania szczególnie / **294**
  - 3.3. Ochrona cywilnoprawna na zasadach ogólnych / **297**
    - 3.3.1. Prawnorzeczowe środki ochrony / **297**
    - 3.3.2. Ochrona na gruncie instytucji zobowiązaniowych / **306**
    - 3.3.3. Zwierzę a ochrona dóbr osobistych / **316**

## Rozdział VI

### **Cywilnoprawne środki ochrony przed zwierzętami / 318**

1. Zwierzęta jako źródło zagrożeń dla dóbr chronionych prawem / **318**
  - 1.1. Przyczyny i charakter zagrożeń / **318**
  - 1.2. Cywilnoprawne środki eliminacji skutków i przyczyn zagrożeń – uwagi ogólne / **320**
2. Odpowiedzialność odszkodowawcza na gruncie art. 431 k.c. / **321**
  - 2.1. Uwagi wprowadzające i prawnoporównawcze / **321**
  - 2.2. Zakres odpowiedzialności / **327**
  - 2.3. Podmioty odpowiedzialności / **331**
  - 2.4. Przesłanki odpowiedzialności / **336**
  - 2.5. Zasady odpowiedzialności / **342**
  - 2.6. Okoliczności wyłączające odpowiedzialność / **347**
  - 2.7. Odpowiedzialność na zasadzie słuszności / **348**
  - 2.8. Zabezpieczenie roszczenia o naprawienie szkody / **352**

3. Odpowiedzialność odszkodowawcza w świetle unormowań szczególnych / **354**
  - 3.1. Uwagi wstępne / **354**
  - 3.2. Szkody łowieckie / **357**
    - 3.2.1. Pojęcie szkód łowieckich / **357**
    - 3.2.2. Przesłanki i podmioty odpowiedzialności odszkodowawczej / **365**
    - 3.2.3. Zasady odpowiedzialności odszkodowawczej / **369**
  - 3.3. Szkody wyrządzone przez zwierzęta łowne występujące na obszarach chronionych / **372**
  - 3.4. Szkody wyrządzone przez zwierzęta objęte ochroną gatunkową / **377**
    - 3.4.1. Zakres szkód podlegających naprawieniu / **377**
    - 3.4.2. Przesłanki, podmioty i zasady odpowiedzialności odszkodowawczej / **381**
4. Unormowania szczególne a przepisy kodeksu cywilnego / **385**
  - 4.1. Problem zbiegu odpowiedzialności / **385**
  - 4.2. Ustalenie szkody i odszkodowania w świetle przepisów szczególnych oraz unormowań kodeksu cywilnego / **386**
5. Inne cywilnoprawne środki ochrony / **393**
  - 5.1. Roszczenia z tytułu czynów niedozwolonych / **393**
    - 5.1.1. Uwagi ogólne / **393**
    - 5.1.2. Odpowiedzialność za czyny własne / **394**
    - 5.1.3. Odpowiedzialność za zachowania osób trzecich / **398**
    - 5.1.4. Odpowiedzialność podmiotów władzy publicznej / **400**
    - 5.1.5. Skutki wyrządzenia szkody w stanie wyższej konieczności / **402**
    - 5.1.6. Roszczenie prewencyjne / **407**
  - 5.2. Odszkodowanie jako szczególny instrument przeciwdziałania zagrożeniu szkodą / **412**
  - 5.3. Roszczenia o ochronę dóbr osobistych / **414**
  - 5.4. Zbieg roszczeń – zarys problemu / **417**

Uwagi końcowe i wnioski / **421**

Bibliografia / **443**





# Wykaz skrótów

---

## Akty prawne

- ABGB** Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch z 1811 r.
- BGB** Bürgerliches Gesetzbuch z 1896 r.
- k.c.** ustawa z dnia 23 września 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- k.c. franc.** Code civil z 1804 r.
- k.c. ros.** Гражданский кодекс Российской Федерации (Graždanskij kodeks Rossijskoj Fiedieracji), cz. 2 z 1996 r.
- k.k.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.k.w.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.)
- k.p.c.** ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
- k.r.o.** ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 788 z późn. zm.)
- k.w.** ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 482)

- k.z.** rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82, poz. 598 z późn. zm.)
- pr. łow..** ustawa z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (tekst jedn.: Dz. U. z 2005 r. Nr 127, poz. 1066 z późn. zm.)
- p.o.ś.** ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.)
- pr. wod.** ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 145 z późn. zm.)
- p.w.p.** ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 119, poz. 1117 z późn. zm.)
- u.d.z.** ustawa z dnia 21 stycznia 2005 r. o doświadczeniach na zwierzętach (Dz. U. Nr 33, poz. 289 z późn. zm.)
- u.h.r.** ustawa z dnia 29 czerwca 2009 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (Dz. U. Nr 133, poz. 921 z późn. zm.)
- u.o.p.** ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 z późn. zm.)
- u.o.z.** ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 106, poz. 1002 z późn. zm.)
- u.o.z.z.** ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 213, poz. 1342 z późn. zm.)
- u.r.ś.** ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 189, poz. 1471 z późn. zm.)

- u.r.** ustawa z dnia 19 lutego 2004 r. o rybołówstwie (Dz. U. Nr 62, poz. 574 z późn. zm.)
- u.s.i.r.** ustawa z dnia 2 kwietnia 2004 r. o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 204, poz. 1281 z późn. zm.)
- u.s.k.** ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. Nr 141, poz. 1176 z późn. zm.)
- u.u.o.** ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 392)

## Czasopisma i wydawnictwa promulgacyjne

- Biul. SN** Biuletyn Sądu Najwyższego
- KPP** Kwartalnik Prawa Prywatnego
- NP** Nowe Prawo
- ONSAiWSA** Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
- OSA** Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
- OSNC** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz zbiory z orzecznictwem cywilnym pod innymi nazwami
- OSNC-ZD** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Zbiór Dodatkowy
- OSP** Orzecznictwo Sądów Polskich
- OSPiKA** Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
- OŚPiP** Ochrona Środowiska. Prawo i Polityka

<b>OTK ZU</b>	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Zbiór Urzędowy
<b>PiP</b>	Państwo i Prawo
<b>Prok. i Pr.</b>	Prokuratura i Prawo
<b>Pr. i Śr.</b>	Prawo i Środowisko
<b>PS</b>	Przegląd Sądowy

### Inne

<b>NSA</b>	Naczelnny Sąd Administracyjny
<b>SN</b>	Sąd Najwyższy
<b>TK</b>	Trybunał Konstytucyjny
<b>WSA</b>	wojewódzki sąd administracyjny

# Wstęp

---

Próba zgłębienia prawnej natury szczególnego tworu przyrody, jakim jest żywe zwierzę, nie jest łatwym zadaniem, o czym świadczą toczące się od pewnego czasu spory oraz zgłaszane w tym względzie propozycje różnorodnych ujęć i rozwiązań, nie wyłączając koncepcji skrajnych. Podejmując ją, niepodobna też zamknąć się jedynie w kręgu teorii prawa i dogmatyki prawniczej, bez wejścia zwłaszcza na grunt filozofii i etyki czy też bez uwzględnienia osiągnięć innych nauk, np. socjobiologii, ekologii behawioralnej czy psychologii ewolucyjnej, co niewątpliwie czyni ten problem bardziej złożonym. Wyjaśnienie nie tylko biologicznej, lecz i filozoficznej natury bytu, jakim jest zwierzę, bezsprzecznie ułatwia zbudowanie jego jurydycznej koncepcji.

Ograniczając się w niniejszym opracowaniu przede wszystkim do analizy sytuacji zwierzęcia na gruncie stosunków społecznych normowanych przepisami prawa cywilnego, autor wychodzi jednak *a priori* z założenia (zdając sobie sprawę z pewnej jego kontrowersyjności), iż nie mamy w tej materii do czynienia z dylematem podmiot czy przedmiot. Aczkolwiek zwierzę jest istotą żyjącą, jednak przymiot podmiotowości prawnej ustawodawca powiązał wyłącznie z istotą ludzką (osobą fizyczną), a także z zorganizowanymi w szczególny sposób ludzkimi zbiorowościami oraz innymi tworam (bytami) społecznymi (osobą prawną i jednostką organizacyjną niemającą osobowości prawnej, zwaną także ułomną lub niepełną osobą prawną albo osobą ustawową). Jeżeli zatem nie może być zwierzę podmiotem stosunków cywilnoprawnych, pozostaje przypisanie mu cechy przedmiotu, chyba że skonstruujemy na użytek tychże stosunków jakąś nową kategorię pojęciową, nie zaliczaną ani do klasy podmiotów, ani do klasy przedmiotów, a odnoszącą się wyłącznie do zwierząt. Ta ostatnia ewentualność wydaje się jednak mało prawdopodobna, a użyteczność tego rodzaju zabiegu raczej wątpliwa.

Pozostaje więc, zgodnie z przyjętym założeniem, rozpatrywanie pozycji zwierzęcia na gruncie prawa w zestawieniu z innymi dobrami prawnymi, stanowiącymi bądź materialne części otaczającej nas rzeczywistości, bądź konstrukcje abstrakcyjne, inkorporujące pewne wartości majątkowe (np. prawa rzeczowe, obligacyjne itd.) lub niemajątkowe (np. prawa osobiste). Z powodów oczywistych koncentrujemy swą uwagę na tworach materialnych, bo do takich zwierzę należy. Wyczuwamy przy tym, niejako instynktownie, że zwierzę stanowi dobro o szczególnym charakterze, istotnie różniące się od innych materialnych składników naszego otoczenia, choćby stanowiły je żywe twory przyrody (drzewa czy inne rośliny).

Należy zatem w dalszej kolejności postawić pytanie o miejsce zwierzęcia w systematyce przedmiotów stosunków cywilnoprawnych. Czy mieści się ono w obrębie jakiejś szerszej kategorii, czy też stanowi kategorię zupełnie odrębną? Czy jego położenie na gruncie prawa cywilnego jest identyczne z sytuacją innych przedmiotów, czy też zajmuje ono pozycję wyjątkową? Oddając się refleksjom nad przedstawionymi wyżej dylematami, niepodobna abstrahować od doniosłego wydarzenia, jakim w procesie ewolucji ustawodawstwa dotyczącego zwierząt było wejście w życie ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 106, poz. 1002 z późn. zm.). A to skłania do stawiania kolejnych pytań. Czy stanowisko ustawodawcy zawarte w art. 1 ust. 1 ustawy, iż zwierzę nie jest rzeczą, stało się tzw. punktem zwrotnym? Czy wobec tego tradycyjny spór o prawną naturę zwierzęcia stał się już tylko sporem historycznym, a dominujący w cywilistyce nurt, traktujący zwierzęta jako szczególnego rodzaju rzeczy, stracił swą aktualność? Czy możemy pójść dalej i przyznać słuszność, nawet na gruncie prawa cywilnego, tezie przeciwstawiającej zwierzęta rzeczom?

Wydaje się, że tenże ustawodawca odżegnuje się od tak radykalnego ujęcia, nakazując (w art. 1 ust. 2 u.o.z.) stosowanie do zwierząt odpowiednio przepisów dotyczących rzeczy, i tym samym dając do zrozumienia, że nie da się dokonać oceny sytuacji prawnej zwierzęcia bez odniesienia do rzeczy. Pozwala to na sformułowanie doniosłej z punktu widzenia dalszych analiz konstatacji: w stosunkach cywilnoprawnych zwierzę będzie znajdowało się w zasadzie w sytuacji identycznej jak rzecz, jednak tylko odpowiednio, tzn. przy uwzględnieniu odrębności wynikających z wyjątkowego charakteru interesującego nas dobra. Poddanie zwierzęcia w całej rozciągłości reżimowi prawnemu odnoszącemu się do rzeczy jest po prostu nie do pomyślenia. Podobnie niezmier-

nie trudnym, a także niecelowym zabiegiem byłoby konstruowanie odrębnego (względem rzeczy) reżimu prawnego dla zwierząt. W większości wypadków byłoby to swoiste zdublowanie regulacji prawnych odnoszących się bezpośrednio do rzeczy.

Wyjaśnienie natury zwierzęcia jako przedmiotu stosunków cywilnoprawnych, czyli udzielenie odpowiedzi, z jakiego rodzaju dobrem mamy w tym wypadku do czynienia, należy uznać za punkt wyjścia analizy sytuacji zwierzęcia w obrębie tych stosunków.

Wcześniej jednak konieczne wydaje się spojrzenie na zwierzę z nieco szerszej perspektywy (zatem wykraczającej poza ramy stosunków cywilnoprawnych) i podjęcie próby jego oceny jako szczególnej wartości chronionej prawem. Daje się przy tym zauważyć szerokie zainteresowanie ustawodawcy tą materią, czego dowodem są liczne i obszernie regulacje prawne.

Podstawowa ich grupa obejmuje ochroną zwierzę jako takie, wychodząc z założenia, że jako żywy twór przyrody, „istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia” (jak ujmuje to powołany wyżej art. 1 ust. 1 u.o.z.), zasługuje na humanitarne traktowanie oraz wszechstronną ochronę przed różnego rodzaju zagrożeniami. Z tego punktu widzenia centralnym zagadnieniem staje się skonstruowanie przez prawo odpowiednich relacji człowiek – zwierzę, w obrębie których człowiek zostanie zobowiązany nie tylko do powstrzymywania się od działań szkodzących zwierzęciu, lecz również do podejmowania starań, aby stworzyć mu jak najlepsze warunki bytowania. Powyższy imperatyw, pozostający często w sprzeczności z tradycją, zaczyna zakotwiczać się w mentalności współczesnych społeczeństw pod każdą szerokością geograficzną. Nie może przeto dziwić, że dobro zwierzęcia jest pojmowane jako wartość o charakterze uniwersalnym, zaś wysiłki na rzecz jego ochrony są podejmowane nie tylko na gruncie wewnętrznym poszczególnych państw, lecz również w skali międzynarodowej. Stąd właśnie dokonujące się pod hasłem humanitarnej ochrony zwierząt zauważalne, zwłaszcza w ostatnich dziesięcioleciach, doniosłe zmiany w krajowych porządkach prawnych oraz niebawący rozwój międzynarodowego dorobku prawnego, zarówno w skali ogólnoświatowej, jak i europejskiej oraz wspólnotowej.

Trzeba jednakże pamiętać, że wartość sama w sobie, jaką stanowi każdy organizm żywy, to tylko jeden z aspektów interesującej nas problematyki. Znaczna część świata zwierząt została także uznana – zarówno przez krajowe porządki prawne, jak i społeczność międzynarodową



– za istotny składnik przyrodniczego dziedzictwa ludzkości i dzięki temu objęta wyjątkowo intensywną ochroną. Chodzi o zwierzęta wolno żyjące, głównie gatunki rzadkie oraz ginące. Dotyczą ich, poza aktami prawnymi odnoszącymi się do wszelkich zwierząt, specjalne unormowania mające zwłaszcza zapewnić zagrożonym gatunkom przetrwanie w zmieniającym się otoczeniu cywilizacyjnym. W tym wypadku relacja człowiek – zwierzę nabiera nieco innej wymowy; ingerencję człowieka w środowisko zwierząt należałoby ograniczyć do minimum, dopuszczając ją tylko wtedy, gdy staje się ona niezbędna dla ich zachowania i ochrony.

Jest jeszcze jeden aspekt, w jakim rozpatrujemy prawne relacje człowiek – zwierzę, można powiedzieć – najbardziej w odniesieniu do zwierzęcia instrumentalny. Traktujemy mianowicie zwierzę jako dobro majątkowe (przedmiot), składające się, wraz z innymi przedmiotami, na zasoby majątkowe różnych podmiotów. W tym względzie sytuacja zwierzęcia najbardziej zbliża się do pozostałych składników otaczającej nas rzeczywistości, gdyż centrum uwagi ulega przesunięciu z ochrony samego zwierzęcia (jako takiego lub jako elementu otoczenia przyrodniczego) na ochronę interesów majątkowych podmiotu uprawnionego do zwierzęcia. Mówimy wprawdzie o podobieństwie sytuacji zwierząt oraz innych przedmiotów, jednak nie są to sytuacje tożsame. Należy bowiem pamiętać, że nawet w tej ostatniej grupie relacji mamy do czynienia z „istotą żyjącą, zdolną do odczuwania cierpienia”. Okoliczność ta nie pozostaje bez istotnego wpływu na sytuację prawną interesującego nas dobra majątkowego. Zdarza się niejednokrotnie, że ze względu na „obecność” zwierzęcia w stosunkach prawnych ustawodawca odstępuje od reżimu powszechnego, modyfikując określone stosunki albo kreując ich specjalne typy.

Spojrzenie przez pryzmat regulacji prawnych na przedstawioną wyżej trojaką naturę zwierzęcia: zwierzę jako szczególny byt biologiczny (istota żyjąca), zwierzę jako istotny składnik środowiska przyrodniczego, zwierzę jako dobro o charakterze majątkowym, dowodzi, że mamy do czynienia z ogromną, wieloaspektową oraz rozproszoną (w licznych aktach normatywnych w obrębie różnych gałęzi prawa) materią normatywną. I jest to zjawisko charakterystyczne nie tylko dla polskiej rzeczywistości, lecz także – ze względu na uniwersalny charakter problemu – o wymiarze powszechnym.

Niniejsza monografia stawia sobie za cel, jak zasygnalizowano to na samym początku uwag wstępnych, poddanie analizie zaledwie jed-

nego z wątków tej ogromnej problematyki – sytuacji **cywilnoprawnej** zwierzęcia. Ma być to w zamierzeniu autora analiza przekrojowa i kompleksowa, uwzględniająca w miarę możliwości całość najważniejszej materii prawa cywilnego. Wymaga to przyjrzenia się większości kodeksowych, a także niemałej liczbie pozakodeksowych instytucji prawnych oraz zastanowienia się nad możliwością ich zastosowania do zwierząt. W pewnych, choć stosunkowo nielicznych, zwłaszcza na gruncie kodeksu cywilnego, sytuacjach ustawodawca ułatwia to zadanie, wprowadzając rozwiązania specjalnie odnoszące się do zwierząt. Stanowią one bądź instytucje samodzielne czy też wyodrębnione (np. art. 182 i 431 k.c.), bądź części składowe instytucji dotyczących szerszej materii (np. art. 183 § 2, art. 570–572 k.c.). W tym wypadku ciężar analizy niejako przesuwają się na zagadnienia o charakterze szczegółowym. Najczęściej jednak ustawodawca konstruuje reżim cywilnoprawny określonego dobra majątkowego, bez względu na jego pozajurystyczną naturę. Jeżeli dobrem tym jest (wyłącznie lub między innymi) rzecz ruchoma, wówczas konieczne staje się rozważenie, czy i w jakim zakresie oraz w jakim stopniu (z modyfikacją czy bez) reguły danej instytucji prawnej mogą znaleźć zastosowanie do zwierząt. W tym względzie naczelną dyrektywę (wyrażającą także zasadę dereifikacji) zawiera art. 1 ust. 1 i 2 u.o.z. Warto jeszcze raz przytoczyć (w całości) jego brzmienie: „1. Zwierzę, jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą. Człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę. 2. W sprawach nieuregulowanych w ustawie do zwierząt stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy”. Analiza licznych instytucji musi być zatem poprzedzona wyjaśnieniem charakteru prawnego zwierzęcia na tle przedmiotów stosunków cywilnoprawnych w ogóle, wraz z próbą skonfrontowania konstrukcji prawnych składających się na sytuację prawną rzeczy z sytuacją prawną zwierzęcia.

Jednym z głównych zamierzeń autora jest ustalenie miejsca zwierzęcia w stosunkach prawnorzeczowych, z położeniem szczególnego nacisku na istotę, treść, kwestię nabycia i utraty, ochrony itd. prawa podmiotowego do zwierzęcia, będącego odpowiednikiem prawa własności, jak również w stosunkach zobowiązaniowych, zarówno umownych, jak i pozaumownych. Dla pełności obrazu analizie poddana została sytuacja zwierzęcia w innych stosunkach cywilnoprawnych, a także w stosunkach z zakresu postępowania cywilnego.

Autor zdecydował się również na podjęcie dość złożonej i wielowątkowej problematyki ochrony prawnej zwierząt, zdając sobie sprawę,

że w tym zakresie pozostanie w kręgu wyłącznie cywilistycznych rozważań byłoby niezwykle utrudnione, a ponadto stanowiłoby (również pod względem merytorycznym) zubożenie zagadnień stanowiących przedmiot analizy. Już zatem tytuł poruszającego tę materię rozdziału (*Prawna ochrona zwierząt ze szczególnym uwzględnieniem ochrony cywilnoprawnej*) sygnalizuje przedstawienie powyższej ochrony na szerszym tle, czyli z wkroczeniem na grunt również innych gałęzi prawa. Uwzględnienia wymagają zwłaszcza te obszary prawodawstwa, w których dorobek legislacyjny dotyczący zwierząt stanowi bogatą i ważną materię, mianowicie standardy międzynarodowe oraz wspólnotowe, zawarte w konwencjach międzynarodowych oraz aktach prawa wspólnotowego, standardy konstytucyjne, a także regulacje administracyjnoprawne oraz prawnokarne. Jednak potrzeba swoistej prezentacji, choć w sposób wybiórczy i syntetyczny, skali rozwiązań prawnych dotyczących zwierząt nie może stanowić jedyne uzasadnienie merytorycznej zawartości tego fragmentu monografii. Istotniejszym motywem jest z jednej strony wskazanie źródeł standardów międzynarodowych oraz wspólnotowych, które mają wpływ na prawny kształt niektórych instytucji cywilnoprawnych (np. w zakresie usług przewozu zwierząt), z drugiej zaś – analiza tych rozwiązań oraz instrumentów prawa publicznego, które pociągają za sobą doniosłe skutki cywilnoprawne albo w obrębie których wątki publicznoprawne oraz cywilnoprawne spletają się w nierozzerwalny sposób w jedną całość (np. środek karny przepadku zwierzęcia, administracyjny instrument czasowego odebrania zwierzęcia, sytuacja tzw. zwierzęcia bezdomnego). Ponadto charakterystyka środków ochrony zwierząt o „czysto” cywilistycznym charakterze wymagać będzie sięgnięcia nie tylko do unormowań kodeksu cywilnego, lecz również do rozwiązań mieszczących się w niektórych ustawach kompleksowych dotyczących zwierząt.

Konieczne staje się również uwzględnienie niejako drugiego oblicza interesującego nas zjawiska. Trzeba bowiem uświadomić sobie, że zwierzę, będąc dobrem prawnie chronionym, może samo w sobie stanowić źródło zagrożeń dla innych dóbr prawem chronionych, m.in. życia lub zdrowia człowieka, czy też dóbr materialnych (nie wyłączając innych zwierząt). I chodzi tu nie tyle o sytuacje, które swoim działaniem stwarza sam człowiek, zwłaszcza używając zwierzęcia jako narzędzia, ile o zagrożenia wynikające z instynktownych zachowań zwierząt. Zjawisko to ma zresztą swoje głębsze podłoże, bowiem na niebezpieczne instynktowne zachowania zwierząt niebagatelny wpływ mają również

efekty przemian cywilizacyjnych (będących przecież udziałem człowieka), jest to jednak problem niemieszczący się w ramach rozważań jurydycznych.

Skutki wspomnianych zagrożeń dadzą się rozpatrywać zarówno na płaszczyźnie wynagradzania szkód (także zapobiegania im), jak i ochrony dóbr osobistych. To oczywiście nie wyczerpuje arsenału instrumentów ochronnych. Podobny walor ma przeciwdziałanie mającym swoje źródło również w zachowaniach zwierząt immisjom, analizowane w innym fragmencie monografii jako rozwiązanie immanentnie związane z wykonywaniem przede wszystkim bezwzględnych praw podmiotowych. Zdecydowanie poważniejsze znaczenie na ta pierwsza sfera i dlatego ją czyni ustawodawca specjalnym przedmiotem swojego zainteresowania. W tym względzie mamy do czynienia z wyraźnie zarysowaną linią demarkacyjną, co znajduje swoje odzwierciedlenie w istniejących regulacjach prawnych. W ich świetle można mówić o dwóch systemach odpowiedzialności odszkodowawczej: pierwszy, stanowiący materię kodeksową, dotyczy szkód wyrządzanych przez zwierzęta pozostające pod nadzorem, drugi, będący przedmiotem unormowań pozakodeksowych, odnosi się do zwierząt wolno żyjących.

Problematyka wynagradzania szkód, jak również inne konsekwencje zagrożeń ze strony zwierząt stanowią odrębną część niniejszego opracowania.

Autor jest świadomy faktu, że podjęta w monografii próba analizy różnych aspektów sytuacji zwierzęcia w prawie cywilnym nie jest zapewne wyczerpująca, a częściowym tego usprawiedliwieniem może być trudność metodologiczna wynikająca z charakteru materiału normatywnego w tej dziedzinie. Problematyka zwierzęcia nie tylko nie stanowi wyodrębnionej normatywnie, zwartej całości, lecz także instytucji, której poszczególne elementy składowe są wprawdzie rozproszone po różnych aktach prawnych, jednak dają się w jakiś sposób zebrać i uporządkować. Mamy tu do czynienia z licznymi rozwiązaniami, znajdującymi się w obrębie nie tylko różnych źródeł, lecz i gałęzi prawa, przy czym tylko część z nich jest skonstruowana (wyłącznie lub między innymi) z myślą o zwierzętach. W wielu wypadkach istniejące regulacje prawne pomijają kwestię zwierzęcia milczeniem, pozostają zatem próby poszukiwania oraz wyjaśnienia sytuacji zwierzęcia w świetle tychże regulacji za pomocą zabiegów interpretacyjnych.



# Rozdział I

---

## Zwierzę jako przedmiot stosunku cywilnoprawnego

### 1. Koncepcja przedmiotu stosunku cywilnoprawnego

#### 1.1. Uwagi wstępne

Choć dyskusje na temat przydatności konstrukcji stosunku prawnego na gruncie prawa cywilnego (stosunku cywilnoprawnego) trwają od dawna, niektórzy zaś autorzy powątpiewają w jej użyteczność, zwłaszcza w obszarze, w którym elementem tego stosunku miałyby być prawo podmiotowe bezwzględne (np. prawo własności)<sup>1</sup>, to mimo wszystko przekonuje opinia, że konstrukcja ta, służąc określeniu sytuacji prawnej podmiotu, ułatwia lepsze rozumienie i stosowanie prawa<sup>2</sup>.

Nie mniejsze wątpliwości budzi celowość wyodrębniania przedmiotu jako jednego z trzech (obok podmiotu i treści) elementów stosunku cywilnoprawnego, wyróżnianych zgodnie z dominującym w doktrynie prawa cywilnego ujęciem<sup>3</sup>. Niekiedy nie kwestionując zasadności posługiwania się kategorią pojęciową przedmiotu, odmawia się uznania jej za samodzielny element stosunku cywilnoprawnego, traktując ją jako

---

<sup>1</sup> A. Bierć, *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 97–98. Autor broni tezy, że prawo podmiotowe może istnieć samodzielnie, niekoniecznie jako element stosunku prawnego.

<sup>2</sup> Z. Banaszczyk (w:) M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. I, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007, s. 830.

<sup>3</sup> Między innymi A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1996, s. 219; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, s. 72; Z. Banaszczyk (w:) M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. I..., s. 831.

część elementu treści<sup>4</sup> lub jako kategorię pełniącą funkcję pomocniczą<sup>5</sup>. Jednak nawet ci przedstawiciele doktryny, którzy nie uznają celowości wyodrębniania przedmiotu jako elementu stosunku cywilnoprawnego, zgadzają się zarazem, że opisu zachowań podmiotu stosunku dokonuje się w bardzo wielu przypadkach m.in. przez wskazanie pewnych obiektów, do których się odnoszą<sup>6</sup>. Należy zgodzić się z opinią, że odzieszczenie pojęciowe poszczególnych elementów stosunku cywilnoprawnego (niezależnie od kontrowersji na tle doprecyzowania przedmiotu) sprzyja lepszemu wyjaśnieniu istoty tego stosunku<sup>7</sup>.

W myśl powszechnie akceptowanego w nauce poglądu przedmiot, bez względu na typ stosunku cywilnoprawnego, zawsze oznacza określone, dozwolone, nakazane lub zakazane zachowanie się podmiotu, polegające na działaniu (zazwyczaj) lub na zaniechaniu. W niektórych stosunkach cywilnoprawnych wspomniane zachowanie się dotyczy pewnych obiektów (materialnych lub niematerialnych) albo ich zespołów, np. rzeczy, energii, praw, przedsiębiorstwa w rozumieniu przedmiotowym, majątku itd. Mówimy wówczas, że mianem przedmiotów stosunków<sup>8</sup> są objęte także owe obiekty lub ich zespoły<sup>9</sup>.

Trzeba zaakcentować w tym miejscu słowo „także”, podkreślając, że wspomniane obiekty lub ich zespoły muszą towarzyszyć określonym zachowaniom, nie mogą zatem stanowić samodzielnego przedmiotu stosunku cywilnoprawnego<sup>10</sup>. Możliwa jest jednak ich charakterystyka w oderwaniu od wspomnianych zachowań, choć tu z kolei pojawiają się trudności ze znalezieniem odpowiedniego kryterium porządkującego. Jako podstawę dalszych wywodów w tej materii przyjęto najbardziej ogólne kryterium, odwołujące się do fizycznej właściwości przedmiotów,

---

<sup>4</sup> Tak S. Grzybowski (w:) S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, Ossolineum 1985, s. 181 i 189–190.

<sup>5</sup> Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2005, s. 116–117.

<sup>6</sup> *Ibidem*, s. 116.

<sup>7</sup> Do takiego ostatecznie wniosku dochodzi W.J. Katner (w:) M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. I..., s. 1174, rozważając ścierające się w tym względzie zapatrywania.

<sup>8</sup> Przedstawiciele doktryny, którzy odnoszą się sceptycznie do posługiwania się konstrukcją stosunku cywilnego prawnego, mówią w tym wypadku o przedmiocie prywatnych praw podmiotowych – por. A. Bierć, *Zarys prawa prywatnego...*, s. 262.

<sup>9</sup> Jest to ujęcie zgodne z tzw. pluralistyczną teorią przedmiotu stosunku cywilnoprawnego – szerzej analizuje ten problem W.J. Katner (w:) M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. I..., s. 1174–1176. Zob. też A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej...*, s. 219 oraz E. Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne...*, s. 74.

<sup>10</sup> Z. Banaszczyk (w:) M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. I..., s. 831 i 847.

rozdzielając na tej podstawie: przedmioty materialne, przedmioty niematerialne oraz przedmioty mieszane. Oczywiście ten fragment rozdziału, jako niewiążący się bezpośrednio z głównym nurtem rozważań, ma bardziej charakter pobieżnego, porządkującego i systematyzującego przeglądu niż szerszej analizy. Jednak pewna doza przemyśleń na ten temat wydaje się niezbędna ze względu na konieczność znalezienia odpowiedzi na następujące pytania: jakie jest miejsce zwierzęcia na tle klasyfikacji przedmiotów stosunku cywilnoprawnego? Czy zwierzę da się zakwalifikować do jednego z tradycyjnie wymienianych typów obiektów (członów podziału), czy też należałoby przyjąć, że w obrębie powyższej klasyfikacji zajmuje ono odrębną pozycję? Antycypując szczegółowe rozważania, należy podkreślić, że na ewolucję poglądów w tej materii zasadniczy wpływ miały fundamentalne zmiany w ustawodawstwie.

## 1.2. Przedmioty materialne

Przystępując do omówienia tej grupy przedmiotów stosunków cywilnoprawnych, trzeba z oczywistych powodów wejść na płaszczyznę nauk przyrodniczych. Niepodobna bowiem założyć, aby ustawodawca tak specyficzną kategorię pojęciową konstruował w sposób w pełni autonomiczny, w oderwaniu od twierdzeń wspomnianych wyżej nauk.

Pojęcie przedmiotu (obiektu) materialnego pojawia się przede wszystkim w art. 45 k.c.<sup>11</sup>, z którego treści wynika, że do tej właśnie (i tylko tej) klasy dóbr zalicza się „rzecz”. Z brzmienia przepisu bynajmniej nie wynika, aby powyższe terminy – „przedmiot materialny” oraz „rzecz” – oznaczały to samo. Przeciwnie, wskazuje ono niedwuznacznie, że w klasie przedmiotów materialnych mieszczą się także inne dobra, niebędące rzeczami<sup>12</sup>. Natomiast za synonim „przedmiotów materialnych” należy uznać „składniki materialne”, które wraz ze składnikami niematerialnymi tworzą zorganizowany kompleks majątkowy, jakim jest przedsiębiorstwo (art. 55<sup>1</sup> k.c.) – zob. pkt 1.4.

Przymiotnik „materialny” (przedmiot, obiekt, składnik, dobro) można innymi słowy określić jako dotyczący materii, stanowiący mate-

---

<sup>11</sup> Ustawa z dnia 23 września 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.).

<sup>12</sup> S. Grzybowski (w): S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego*, t. I..., s. 411.



**Mieczysław Goettel** – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor nadzwyczajny na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, kierownik Zakładu Prawa Cywilnego. W badaniach naukowych analizuje m.in. sytuację zwierzęcia w prawie cywilnym, wybrane problemy prawa rodzinnego oraz związki między prawem cywilnym a prawem podatkowym. Jest autorem ponad stu publikacji, przede wszystkim opracowań naukowych, a także podręczników akademickich.

■ W pracy w sposób kompleksowy przedstawiono problem zwierzęcia na gruncie prawa prywatnego. Jednym z głównych zamierzeń autora było uchwycenie miejsca zwierzęcia w stosunkach prawnorzeczowych, z położeniem szczególnego nacisku na istotę, treść, kwestię nabycia i utraty, ochrony itd. prawa podmiotowego do zwierzęcia, będącego odpowiednikiem prawa własności, oraz w stosunkach zobowiązaniowych – umownych i pozaumownych. Autor podjął złożoną problematykę ochrony prawnej zwierząt, poruszył też tematy wynagradzania szkód oraz innych konsekwencji zagrożeń ze strony zwierząt.

■ Książka jest przeznaczona dla pracowników nauki oraz studentów prawa lub administracji, przedstawicieli praktyki wymiaru sprawiedliwości i administracji zajmujących się głównie sprawami cywilnymi oraz administracyjnymi dotyczącymi zwierząt (m. in. związanyimi z ochroną zwierząt i wynagradzaniem wyrządzanych przez nie szkód), członków organizacji pozarządowych, których statutowym celem jest ochrona zwierząt, oraz wszelkich innych podmiotów działających na rzecz ochrony zwierząt.

ISSN 1897-4392  
ISBN 978-83-264-4375-6



9 788326 443756

**Cena 99 zł**  
(w tym 5% VAT)

**Zamówienia:**

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01

zamowienia.książki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl